

УДК 368

І. В. КОПИТІНА

г. Миколаїв

В.М. ЯЦЕНКО

м. Черкаси

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В роботі окреслені та обґрунтовані основні фактори розвитку ринку страхування життя в Україні. Висвітлені особливості формування вітчизняного страхового ринку, його основні проблеми та напрями подальшого вдосконалення.

Ключові слова: ринок, страхування життя, премія, населення, розвиток, інвестування.

Постановка проблеми. Страхові компанії посідають особливе місце в процесі залучення вільних коштів населення в економіку країни. Вони здатні виконувати функції інституціональних інвесторів, мобілізуючи значну частину фінансових ресурсів юридичних і фізичних осіб та спрямовуючи їх у різні види інвестицій. За допомогою страхування можна забезпечити стимулювання інвестиційної діяльності через здійснення страхових операцій за видами страхування, що гарантують інвесторам повернення вкладених коштів, а в багатьох випадках і відшкодування неотриманого доходу через настання різних несприятливих подій, що привели до фінансових втрат. Крім того, страхування життя є важливою складовою в системі страхового та соціального захисту населення та джерелом інвестування національної економіки через свою здатність спрямовувати вільні кошти населення (внески страхувальників) на їх заощадження, а не на споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань в сфері страхування присвятили наукові праці відомі вчені серед яких можна виділити насамперед М. М. Александрову, В. Д. Базилевича, О. О. Гаманкову, Т. А. Говорушко, О. М. Залєтова, С. С. Оселедця, В. М. Фурман, Я. П. Шумелду [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 9; 11; 16; 17; 19]. У їх працях розглянуто тенденції розвитку ринку страхування та роль страхування в стабілізації національної економіки і забезпеченні соціального захисту громадян. Однак незважаючи на значні наукові та практичні питання особливості страхування життя в країні потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Мета роботи полягає в визначенні особливостей страхування життя в Україні та факторів які стримують розвиток страхового ринку.

Виклад основного матеріалу. На відміну від країн Заходу, де страхування життя є розвинутим видом страхування, в Україні низький рівень попиту на страхові послуги в сфері страхування життя серед населення обумовлений рядом причин. Насамперед це високий рівень недовіри до страхових компаній громадян через невдалий досвід та непоінформованість останніх про можливість заощадження коштів та захищеність їх від несприятливих випадків (втрати здоров'я та доходу) в майбутньому. Нестійкість національної валюти, інфляції, низький рівень доходів при значних обсягах споживчих витрат населення та постійна політична нестабільність були головними проблемами розвитку страхування життя в Україні. А недостатній рівень правового забезпечення медичного страхування, невідповідність вітчизняного страхового законодавства вимогам міжнародного законодавства, у т.ч. країн ЄС, а також принципам та стандартам Міжнародної асоціації страхового нагляду та недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення гальмують розвиток сучасного страхового ринку.

За період незалежності України, страховий ринок зазнав докорінних змін: за 1990–2013 роки кількість страхових компаній зростає з 7 до 411 страховиків (рис. 1).

Найбільше їх було зареєстровано у 1996 році – 700 страхових компаній, але вже наступного року їх кількість знизилась майже у 3 рази. Цьому явищу сприяло прийняття в

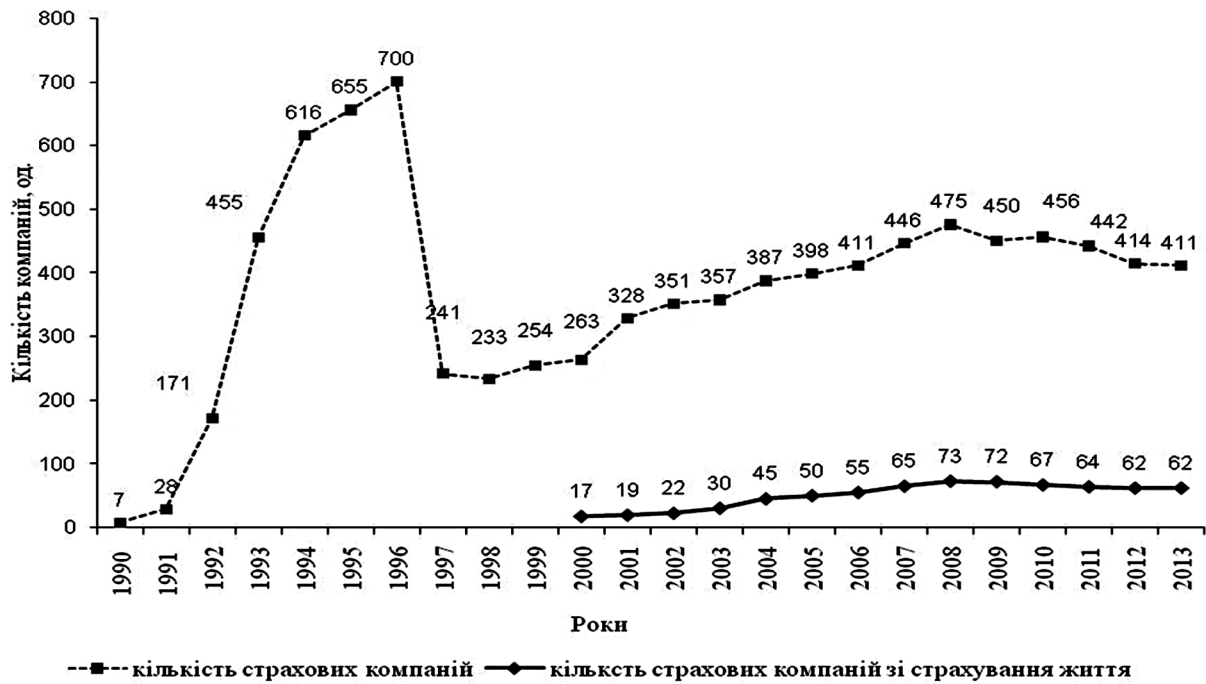

Рис. 1. Динаміка кількості страхових компаній в Україні за 1990–2013 рр. [10]

березні 1996 року Закону України «Про страхування», який усунув недоліки Декрету «Про страхування» та регламентував основи діяльності страховиків. Редакція Закону України «Про страхування» від січня 1997 року та жовтня 2001 року приділяла увагу саме діяльності страховиків які здійснюють страхування життя. Протягом 1998–2008 років кількість страхових компаній на страховому ринку постійно нарощувала свою кількість. Ринок страхування життя є достатньо монополізованим, в 2013 році спостерігається 62 страхових компаній.

Починаючи з періоду становлення незалежності України і по нині ринок страхування життя продовжує формуватися через удосконалення законодавчо-правової бази, зміни органів нагляду за страховою діяльністю, зміни ставлення населення до деяких видів послуг, впровадження податкових пільг (податкового кредиту) та ін. Але відсутність розуміння в населення, що собою становить страхування життя й у чому його переваги, низький рівень його довіри до страхових компаній, невпевненість у майбутньому, продовження надавання переваги зберігання заощаджень готівкою або у доларах США, відсутність ясності в системі оподаткування та суперечливі закони, нестабільність доходів до-

могосподарств, а також невідповідність гарантованих норм доходності та таблиць смертності, валютний ризик, слабкість актуарної служби та інше сприяють гальмуванню розвитку ринку страхування життя. Відмінність страхових компаній від інших учасників фінансового ринку полягає в тому, що страхові компанії залучають капітал переважно в обмін на зобов'язання надати власникам такого капіталу послуги зі страхового захисту. Це значно виділяє страхові компанії з усіх фінансових посередників, адже, з одного боку, вони надають страхові послуги, з іншого страхові компанії активно діють на фінансовому ринку.

Фурман В. М. акцентує увагу на тому, що розвитку цього виду страхування могло б сприяти надання такої послуги підприємствам, як додаткової соціальної підтримки працівникам одночасно з загальною схемою пенсійного забезпечення. Однак наявна економічна ситуація в державі, низькі доходи громадян і недостатній рівень страхової культури перешкоджає цьому [16, с. 141–146]. Найбільша частина доходів населення спрямована на купівлю товарів та послуг, а страхування життя складає лише до 1 % у їх витратах (рис. 2).

Протягом 2005–2012 років за договорами страхування життя абсолютно переважаючими були надходження за найбільш звичними

Рис. 2. Динаміка витрат населення на страхування життя за 2001–2012 рр. [10]

для населення країни договорами змішаного страхування життя (заощаджувальне страхування), котрі передбачають виплату у випадку дожиття до закінчення терміну дії договору, у випадку встановлення інвалідності та у випадку смерті. Їх частка за аналізований період становила близько 80% (табл. 1).

Найменшою за обсягом чистих страхових премій за договорами страхування життя була їх частка у 2012 році (46,7%), що на 12,3% менше, ніж у 2011 році. Їх обсяг за даними договорами у 2012 році був майже у 3 рази (432,9 тис. договорів) більшим порівняно з 2005 роком. Частка таких договорів складала

у 2009 році 81,7%, що на 6,4% більше ніж у 2010 році і на 22,7% більше ніж у 2011 році.

За даними проекту «Відкрите страхування», інформацію якого розміщує Ліга страхових організацій України (ЛСОУ) діяльність деяких страхових компаній, за видами договорів страхування життя, в останні роки активувалась [8]. Традиційно перевагу населення віддавали договорам страхування, за якими заощаджувалась капіталізована сума внесків (табл. 2). Договори страхування життя «ануїтетного» типу, тобто договори страхування довічної пенсії і договори, за якими передбачено досягнення застрахованою особою

Таблиця 1
 Послуги зі страхування життя в Україні за обсягами чистих страхових премій за 2005–2012 рр. [10]

Чисті страхові премії	Рік							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
За договорами страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду, %	0,0	1,1	4,5	0,7	0,1	0,2	0,03	0,03
За договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку, %	11,8	9,0	5,8	4,7	7,3	3,9	4,0	2,4
За іншими договорами заощаджувального страхування, %	80,0	81,1	71,7	69,5	81,7	75,4	59,0	46,7
За договорами страхування життя лише на випадок смерті, %	3,2	4,0	4,3	3,7	1,9	2,3	5,0	2,5
За іншими договорами страхування життя, %	5,0	4,8	13,7	21,4	8,9	18,2	32,0	48,4

Діяльність страхових компаній, за видами договорів страхування життя, що здійснюють страхування життя-членів ЛСОУ за 2010–2013 рр. [10]

Показники	Рік			9 місяців 2013 р.	Темп прироста 2012 р. до 2010 р., %
	2010	2011	2012		
За договорами страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду					
Страхові премії тис. грн	2103,0	318,1	546,8	489,3	26,0
Страхові виплати, тис. грн	0	12	3,9	2,0	-
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	32	119	105	151	328,1
Кількість укладених договорів страхування, од.	36	92	66	45	183,3
За договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку					
Страхові премії тис. грн	13934,9	16455,2	19164,2	17751,7	137,5
Страхові виплати, тис. грн	10742,0	16148,9	10924,7	6923,2	101,7
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	10949	67477	66458	34547	607,0
Кількість укладених договорів страхування, од.	758	927	1166	831	153,8
За іншими договорами накопичувального страхування					
Страхові премії тис. грн	445214,5	711055,4	781534,8	500013	175,5
Страхові виплати, тис. грн	15332,8	23819,3	26438,5	42560,8	172,4
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	271986	315813	332389	274609	122,2
Кількість укладених договорів страхування, од.	43412	52813	53101	55606	122,3
За договорами страхування життя лише на випадок смерті					
Страхові премії тис. грн	9303,4	59797,3	36313,1	8370,9	390,3
Страхові виплати, тис. грн	1440,1	1513,0	1351,1	733,9	93,8
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	23426	30635	42689	49162	182,2
Кількість укладених договорів страхування, од.	2499	10491	17630	11052	705,5
За іншими договорами страхування життя					
Страхові премії тис. грн	119856,9	340391,8	653208,6	711898,3	545,0
Страхові виплати, тис. грн	4904,3	5635,8	9357,7	10912,5	190,8
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	558103	946950	1424763	1515682	255,3
Кількість укладених договорів страхування, од.	436142	1026540	1224238	816714	280,7

визначеного договором пенсійного віку, необхідного поширення в Україні поки що не отримали. Їх чисті строкові премії у 2005 році склали 0,1 млн грн, у 2007 році 35,4 млн грн і лише 0,4 млн грн у 2011 році та 0,8 млн грн у 2012 році.

Невисоким відсотком характеризуються в Україні також договори страхування лише на випадок смерті, котрі не передбачають часткових виплат і виплат у зв'язку із закінченням терміну дії договору. Їхня частка протягом останніх п'яти років була близько 3–5%. Криза банківського кредитування у другій половині 2008 роки змінила цю динаміку. У зв'язку з цим відбувалося скорочення страхового ринку зі страхування життя. Якщо протягом 2005–2009 років середньорічний темп

приросту чистих страхових премій зі страхування життя в Україні склав 57,1%, то у 2009 році він знизився до 15%. Це зниження обумовлене різким зниженням платоспроможного попиту населення в період кризи, а також тим, що корпоративні клієнти почали відмовлятися від договорів страхування життя і пенсій своїх співробітників, економлячи на соціальному пакеті. Слабке залучення домогосподарств до ринку страхових послуг протягом усього періоду існування вітчизняного страхового ринку було основною соціально-економічною проблемою, яка стримувала його розвиток.

Особливу увагу заслуговує сам договір зі страхування життя, який не тільки надає страхувальнику (застрахованому) додатковий соці-

альний захист і можливість заощаджувати кошти, але є гарантом отримання вказаних розмірів страхової суми у будь-якому страховому випадку (як при дожитті до закінчення строку дії договору та і при випадках втрати життя).

За даними ЛСОУ в 2013 році вітчизняні страховики отримали страхових премій на 2,4 млрд грн, що на 35% більше 2012 року і зайняли III місце за обсягами страхового ринку. У 2013 році 95% премій отримали через непрямих посередників за рахунок попиту споживчого кредитування. За накопичувальними договорами страхування страхові премії склали 660 млн грн, на жаль це все одно не вагомий показник. У Німеччині на 100 жителів припадає 140 полісів накопичувального страхування життя в середньому, в Європі по два поліси на кожного громадянина, а в Україні один такий договір на 12–13 чоловік. За 2010–2011 роки. 84% страхових платежів отримували від населення, при цьому 500 тис. осіб мають накопичувальні договори страхування життя з середнім щорічним платежем 1,5 тис. грн. Тому постає гостра необхідність у створенні необхідної кількості фінансових консультантів (близько 400 тис осіб) для інформування населення про необхідність страхування життя враховуючи пенсійну реформу [18].

Висновки і перспективи досліджень. Особливістю страхування життя в Україні нині є не тільки необхідність в зацікавленості держави в його розвитку. Беручи до уваги перерозподіл соціального захисту населення між самою державою і страховиками, і як наслідок, можливе зменшення витрат державного бюджету. Але й сприяння залученню населення на страховий ринок, через створення нових робочих місць для підтримки і забезпечення інформованості громадян про можливості страхування життя: пояснення необхідності укладення договорів страхування не тільки для особистого захисту і збагачення, але як джерела інвестування національної економіки.

Ураховуючи, що страхування життя є потужним джерелом довгострокових інвестицій в економіку країни, створення умов для більш стрімкого його розвитку є важливою складовою політики держави. Незважаючи на те, що частка страхування життя на страховому ринку України постійно зростає, цей показник ще дуже далекий від рівня економічно розвину-

тих країн. За даними експертів, в Україні застрахованими є не більше 10% ризиків, тоді як у більшості економічно розвинутих країн цей показник сягає 90–95%. Це є підтвердженням наявності значного потенціалу для зростання обсягів страхування життя в Україні у майбутньому та необхідності подальших наукових досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д. Страхова справа : 5-те вид., стер. / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. — К. : Знання, 2006. — 351 с.
2. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: Теорія, методологія, практика; [Монографія] / О. О. Гаманкова. — К. : КНЕУ, 2009. — 283 с.
3. Гаманкова О. О. Страхування життя в Україні: Нормативно-правове забезпечення / О. О. Гаманкова // Національна безпека і оборона. — 2000. — № 4. — С. 52—58.
4. Гаманкова О. О. Роль страхування життя у сучасній ринковій економіці / О. О. Гаманкова // Фінанси України. — 2000. — № 9. — С. 93—98.
5. Говорушко Т. А. Страхові послуги : навчальний посібник / Т. А. Говорушко. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 400 с.
6. Залетов А. Н. Страховая индустрия Украины: стратегия развития; [Монография] / А. Н. Залетов, А. Ф. Филонюк. — К. : Международная агенция «Бизон», 2008. — 448 с.
7. Залетов О. М. Убезпечення життя : монографія / О. М. Залетов. — К. : Міжнародна агенція «БІЗОН», 2006. — 688 с.
8. Ліга страхових організацій України; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uainsur.com>.
9. Мних М. В. Страхування та його роль у забезпеченні соціального захисту населення / М. В. Мних // Фінанси України. — 2007. — № 6. — С. 39—43.
10. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.dfp.gov.ua.
11. Оселедець С. С. Страхування : підручник. — Видання 2-ге, перероб. і доп. / С. С. Оселедець. — К. : КНЕУ, 2002. — 599 с.
12. Про страхування: закон України; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
13. Ротова Т. А. Страхування : навч. посібник; 2-ге вид. переробл. та доповн. / Т. А. Ротова. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. — 400 с.
14. Серебровский В. И. Страхование / В. И. Серебровский. — М. : Финансовое издательство НКФ СССР, 1927. — 144 с.
15. Страхування в Україні Аналітичний звіт: 2005 р., 2006 р., 2007 р., 2008 р., 2009 р., 2010 р., 2011 р., 2012 р. ; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.dfp.gov.ua.
16. Фурман В. М. Страхові послуги для населення / В. М. Фурман // Фінанси України. — 2005. — № 4 — С. 141—146.
17. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку / В. М. Фурман. — К. : КНЕУ, 2005. — С. 59—60.
18. Фориншурер / Интернет-журнал о страховании ; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.forinsurer.com/ratings/life>.
19. Шумелда Я. П. Страхування: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей / Я. П. Шумелда. — Тернопіль: Джура, 2006. — 249 с.

I. V. KOPYTINA

Mykolaiv

LIFE INSURANCE IN UKRAINE: ANALYTICAL REVIEW AND DEVELOPMENT PROSPECTS

The work outlines and provides rationalization for the major factors of the development of life insurance market in Ukraine. The peculiarities of formation of domestic insurance market, its main problems and lines of improvement are revealed.

Keywords: market, life insurance, premium, population, development, investment.

И. В. КОПЫТИНА

г. Николаев

СТРАХОВАНИЕ ЖИЗНИ В УКРАИНЕ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В работе изложены и обоснованы основные факторы развития рынка страхования жизни в Украине. Освещены особенности формирования отечественного страхового рынка, его основные проблемы и направления дальнейшего совершенствования.

Ключевые слова: рынок, страхование жизни, премия, населения, развитие, инвестирование.

Стаття надійшла до редколегії 18.02.2014

УДК 330.322:334.724.4(473.73)

Л. О. КРАВЧЕНКО

м. Миколаїв

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОГО РЕГІОНУ

Стаття присвячена можливостям залучення іноземного капіталу в Миколаївський регіон, визначено перспективних напрямів інвестування малих та середніх підприємств.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, малі і середні підприємства.

Постановка проблеми. Успішне проведення ринкових реформ в Україні неможливе без ефективної структурно-інвестиційної політики перебудови економіки з метою створення сприятливого інвестиційного середовища. Перспективою виходу України на сталі позиції світового ринку може бути створення потужної виробничої бази за участю інвестованого капіталу. В її основі повинні лежати передові технології, новітня техніка, організаційно нові форми праці. В виробничій сфері залучення інвестицій виступає також засобом забезпечення споживача потрібним товаром, насичення ринків вітчизняною продукцією, збільшення надходжень до бюджету держави, гарантом розвитку всіх її сфер. Для успішного залучення інвесторів в розвиток економіки малих та середніх підприємств необхідно створити умови для їх діяльності, тобто сформувати сприятливий інвестиційний клімат,

як України, регіонів так і кожного господарюючого суб'єкта зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним проблемам інвестування в малому та середньому підприємстві присвячені наукові праці вчених-економістів, серед яких: Ю. Бажал, І. Бланк, А. Гайдуцький, О. Гаркуша, А. Гриньов, В. Гриньова, С. Гуткевич, М. Кісіль, В. Топіха, М. Туган-Барановський, А. Чупіс та ін. Важливий внесок у вивчення проблем інноваційної діяльності внесли закордонні учені-економісти: Б. Санто, Б. Твісс, Й. Шумпетер, І. Перлаккі, П. Друкер, В. Томсон, Н. Терпецький, А. Пригожин, Р. Фатхутдинов, О. Водачкова, П. Завлин, А. Казанцев та ін. Дослідження особливостей інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості відображається в працях таких вчених як О. Бажанов, Ю. Деречинський, С. Гуткевич та інших. Проведені дослідження охоплюють цілу низку